

Kralji gorskega sveta

Gams in kozorog v slovenskih Alpah

✍ in 📷 Miha Krofel

Gams in kozorog sta najpogostejša predstavnika divjih parkljarjev v naših gorah. Oba sta dobro prilagojena na gibanje po strmih območjih in vse leto sposobna preživeti ekstremne vremenske pogoje našega visokogorja. Manj pa sta prilagojena na posledice človekovega delovanja, ki so ponekod že pripeljale celo do izumrtja. Kljub temu da se ljudje v gorah pogosto srečujemo z gamsom in kozorogom, ju večina pohodnikov še vedno precej slabo pozna. Težave se začnejo že pri razlikovanju obeh vrst.

KOZOROG, GAMS ALI ZLATOROG?

Gams (*Rupicapra rupicapra*) in alpski kozorog (*Capra ibex*) sodita v družino votlorogov, kamor uvrščamo tudi antilope, goveda in ovce. Za razliko od družine jelenov (srna, jelen, damjak ...), ki jim rogove vsako leto odpade in nato zraste novo, pri votlorogih rogovi rastejo vse življenje. Zato v naravi praktično nikoli ne najdemo rogljev gamsa ali kozoroga. Velikost rogov se povečuje s starostjo, zato nam to omogoča določevanje starosti živali. Za ugotovitev točne starosti je potrebno kar nekaj izkušenj. Pogosto prepričanje, da je število grb na rogovih enako številu let, ne drži. Vsakdo pa lahko že na hitro razlikuje mladiče od odraslih živali in ugotovi, kdo je starejši

in kdo mlajši. Pri kozorogu lahko na hitro ločimo tudi spol, saj imajo samice precej manjše in ožje rogove. Zaradi podobne velikosti rogov je pri gamsih razlikovanje med spoloma težje. Samca gamsa prepoznamo po večji ukrivljenosti konic rogov.

Kozorog in gams se med seboj razlikujeta po zunanosti in po vedenju. Kozorogi so večji in bolj robustni ter težki tudi prek 100 kilogramov. Barva kožuha je pri kozorogu v pretežno sivkastih odtenkih s temnejšimi boki in nogami. Imajo močne, po celotni dolžini podobno ukrivljene sive rogove. Pri odraslih samicah kozoroga so rogovi dolgi 25–30 centimetrov, pri samcih pa lahko presežejo dolžino enega metra in so na sprednji strani opremljeni z izrazitimi grbami.

Gams je v primerjavi s kozorogom precej bolj vitek in ima relativno daljše noge. Tehta običajno 25–50 kilogramov. Poleti je obarvan rumenkasto-rjavo s črno črto po sredini hrbta in črnimi spodnjimi deli nog. Pozimi se po vsem telesu razen obraza obarva črno. Zelo zanesljiv znak, po katerem lahko prepoznamo gamsa, je temna proga na svetli podlagi, ki poteka od ušes preko oči do gobčka. Ta proga je bolj izrazita pri mlajših živalih. Rogovi gamsa so v primerjavi s kozorogom tanjši, črno-smolnate barve in precej bolj zakrivljeni proti konicam kakor pri bazi.

Sedaj ko smo se podučili o razlikah med obema vrstama, bomo znali pravilno določiti tudi Zlatoroga, ki krasi pivske embalaže – po proggi na obrazu ga spoznamo za gamsa, čeprav ima za to vrsto netipično (zlato) obarvane rogove. Sicer lik Zlatoroga izvira iz istoimenske ljudske pripovedke o gamsu – varuhu gorskega zaklada.

KJE V SLOVENIJI JU NAJDEMO?

Gamsa in kozoroga lahko v grobem ločimo tudi po tem, kje živita. Čeprav se občasno pojavljata na istih območjih in lahko celo tvorita mešane trope, se kozorog običajno pojavlja precej višje v gorah. Ta vrsta je pravi kralj našega visokogorja in ga redno srečujemo v skalovju naših najvišjih vrhov in grebenov. Zaradi tega je njegov življenjski prostor v Sloveniji precej bolj omejen kot pri gamsu. Danes **kozorog** živi le na območju Alp, od tega velika večina v Julijskih Alpah. Po ocenah v Sloveniji živi manj kot dvesto kozorogov. Alpski kozorog je uvrščen med zavarovane živalske vrste, zato je lov nanj strogo reguliran. V preteklosti je kozorog v Sloveniji že enkrat izumrl. Podobno se je zgodilo na večjem delu Evrope, kjer ga je človek z razvojem strelnega orožja hitro iztrebil. Pred dvesto leti je na vsem svetu ostala le še ena sama populacija kozorogov, ki ni štela več kot sto osebkov.

Gams

Kozoroga

Ti poslednji kozorogi so živeli v gorah okoli Gran Paradisa v Italiji in tudi njim se ne bi dobro pisalo, če se ne bi zanje zavzel italijanski kralj Viktor Emanuel II. Piemontski. Strogo je prepovedal lov na kozoroga za vse razen zase in nekatere sorodnike. To je bilo dovolj, da se je vrsta rešila z roba izumrtja in se v naslednjih letih okreplila. Kasneje so sledila številna ponovna naseljevanja v Švici, Avstriji, Nemčiji in tudi v Sloveniji. Tako dejansko vsi kozorogi, ki jih lahko danes opazujemo po naših gorah, izvirajo iz gorovij Gran Paradisa.

Gams je v gorah vezan predvsem na območja gorskih travšč in predele okoli gozdne meje. V višjih, pretežno

skalovitih predelih se redkeje pojavlja. Za razliko od kozoroga pa gamsa najdemo tudi daleč pod gozdno mejo in nekatere kolonije segajo vse do nižin, celo ob Ljubljanski kotlini. Zaradi tega razširjenost gamsa ni vezana le na alpski prostor, ampak ga redno srečujemo tudi v gozdovih po Dinaridih, v Zasavju, na Pohorju in Kozjaku. V teh predalpskih območjih se pojavlja v med seboj bolj ali manj ločenih otoških kolonijah. Te so pogosto vezane na strma skalovita pobočja znotraj gozdnih kompleksov – ostenja ob Kolpi, notranjski Snežnik, Iški Vintgar. Gams ima v Sloveniji status lovne vrste in iz populacije je v povprečju letno odvzetih 2600 živali.

ŽIVLJENJE V GORAH

Obe vrsti se združujeta v trope, ki pa niso stalni. Posamezne živali redno odhajajo in prihajajo, tako da se sestava posameznega tropa včasih dnevno spreminja. Osnovo tropov tvorijo samice z mladiči, ki se jim občasno pridružijo samci. To velja predvsem v času parjenja (imenovanega prska), ki pri gamsu doseže višek novembra, pri kozorogu pa decembra ali januarja. Mlajši samci preko leta pogosto tvorijo ločene "moške" trope, starejše gospode pa pogosteje srečujemo same.

V prehrani gamsov in kozorogov poleti prevladujejo trave in zelišča. Pozimi se gamsi večinoma umaknejo pod goz-

Gamsu in kozorogu rogovi rastejo vse življenje. Zato v naravi praktično nikoli ne najdemo rogljev gamsa ali kozoroga. Velikost rogov se povečuje s starostjo. Za ugotovitev točne starosti je potrebno kar nekaj izkušenj – pogosto prepričanje, da je število grb na rogovih enako številu let, ne drži.

FOTO: MIHA KROFEL

Kozorogi

Poštnina plačana.
Pogodba
št. 226/1/S.

Uredništvo revije

planinski
VESTNIK

Planinska zveza Slovenije
Dvorčakova ulica 9
p. p. 214

SI-1001 LJUBLJANA

dno mejo, kjer se prehranjujejo z iglicami ter poganjki listavcev in grmičevja. Kozorogi ves čas ostanejo nad gozdno mejo, vendar se pozimi premaknejo na nižje ležeča, strma in prisojna travnata pobočja. Od tam sneg hitro spolzi in skopni, tako da lahko kozorogi pridejo do paše tudi v času, ko je večina gora globoko pod snegom.

Za razliko od večine drugih velikih sesalcev pri nas sta gamsi in kozorog aktivna predvsem podnevi. Zaradi tega ju v naravi tudi lažje opazujemo. To je še toliko lažje pri kozorogu, saj se do človeka vede izrazito neboječe. Nekatere živali nas včasih pustijo čisto blizu, bolj previdne pa so samice z majhnimi mladiči. To pomanjkanje strahu je v preteklosti kozoroga skoraj stalo preživetja, danes pa ga

spet vedno bolj ogroža nadlegovanje ljudi zaradi naraščajočega gorskega turizma.

Naravni plenilci običajno nimajo večjega vpliva na populacije gamsov in kozorogov. Še največji vpliv je imel v naravnih razmerah verjetno evrazijski ris na populacije gamsov pod gozdno mejo. To se še danes kaže v Švici, kjer risi predstavljajo pomemben del smrtnosti gamsov in tako prispevajo k naravnemu uravnavanju populacije. Pri nas je po drastičnem upadu števila risov v zadnjih desetih letih vpliv tega plenilca na populacijo gamsov praktično zanemarljiv in kvečjemu lokalno pomemben na nekaterih manjših območjih.

Glavni naravni regulatorji populacij kozorogov in gamsov so vremenske razmere (predvsem v zimskem času) in bolezni. Raziskave v tujini so pokazale, da na po-

pulacijsko dinamiko gamsov v največji meri vplivajo izgube preko zime. Gamsi in kozorog sta sicer dobro prilagojena, da preživita tudi najostrejše zime, tako da so pogini večinoma omejeni na najšibkejše posameznike. Zimske razmere s tem predstavljajo obliko naravne selekcije.

V zimskem času se tako kozorogi kot gamsi spustijo v nekoliko nižje nadmorske višine, spomladi pa se ponovno povzpnejo proti gorskim vrhovom. Tam nato preživijo vse leto, ne glede na temperaturo in vreme. Za razliko od njih se ljudje v gore odpravljamo večinoma le ob lepem vremenu in se ob poslabšanju hitro spustimo v dolino. Prav bi bilo, da ob naših pohodih v gore izkažemo spoštovanje tistim, ki tam ostanejo ves čas in vztrajajo v vseh razmerah. ◉

Naročam revijo Planinski vestnik

Ime in priimek: _____

Ulica / kraj in hišna številka: _____

Poštna številka in pošta: _____

Planinsko društvo: _____

Datum: _____

Podpis: _____

Planinski vestnik lahko naročite tudi na spletni strani www.planinskivestnik.com.

Izhaja enkrat mesečno.

Letna naročnina je 34,00 €. Posamezna številka 3,40 €.

Poštnina je vključena v naročnino. Cene veljajo do 31. 12. 2010. Naročilo velja do preklica.

Preklic naročnine je možen pisno do 1. decembra za naslednje leto.

Mladinska knjiga Trgovina

Slovenska 29, Ljubljana

T: 01 2410 656,

E: konzorcij@mk-trgovina.si

**Pestra izbira knjig s področja
gorništvá, alpinizma,
fotomonografij in potopisov**

Penguin Classics, maj 2010
(mehka vezava; 480 strani; cena 13,87 eur)

KNJIGARNA KONZORCIJ